

روند شهرنشینی در ایران

الهام فتحي

❖ مقدمه

شهر و شهرنشینی دارای تاریخچه‌ای بسیار قدیمی است و بیش از پنج هزار سال قدمت دارد. تا سال ۱۹۰۰ میلادی از هر ۸ نفر، فقط یکی در مناطق شهری زندگی می‌کرد. اما در حال حاضر نیمی از جمعیت جهان شهرنشین (۵۴ درصد) می‌باشند. در سطح جهانی تا سال ۲۰۵۰ از هر ۱۰ نفر ۷ نفر ساکن شهرها خواهند شد. یعنی از مجموع ۹/۵ میلیارد جمعیت جهان در سال ۲۰۵۰ میلادی، بیش از ۶/۳ میلیارد نفر ساکن شهرها خواهند شد. در حالی که اکنون جمعیت شهرها بیش از ۳/۸ میلیارد نفر است.

به علت توسعه‌ی صنعت در کشورهای غربی، افزایش جمعیت شهرهای آن‌ها قابل توجهی است اما مهاجرت از روستا به شهر در کشورهای در حال توسعه یکی از چالش‌های موجود این کشورها محسوب می‌شود.

بر اساس مطالعه‌ای که توسط یکی از مراکز پژوهشی فرانسه انجام شد، تأکید شد که گرایش به سکونت در شهرهای قاره‌های آفریقا و آسیا روز به روز در حال افزایش است و تا سال ۲۰۳۰ بزرگ‌ترین شهرهای جهان از آن آسیا و آفریقا خواهد بود (شکورپور، ۱۳۸۶).

اجتماعی در مناطق شهری خواهد شد. بنا بر این مناسب است اکثر برنامه‌ریزی‌های کلان کشور با هدف جلوگیری از رشد بی‌رویه‌ی کلان‌شهرها از جمله شهر تهران صورت پذیرد.

❖ روند شهرنشینی ایران و مقایسه با جهان

بررسی نتایج سرشماری‌ها نشان می‌دهد که نسبت شهرنشینی ایران از ۳۱ درصد در سال ۱۳۳۵ به ۷۴ درصد در سال ۱۳۹۰ رسیده است. به این ترتیب طی نیم‌قرن گذشته تعداد جمعیت مناطق شهری بالغ بر ۹ برابر شده، در حالی که طی همین مدت جمعیت روستایی ۱/۷ برابر شده است.

از جمله عوامل مؤثر در این امر تمرکز سرمایه در شهرهای بزرگ، ادغام تعداد بسیار زیادی از نقاط روستایی اطراف شهرها به مجموعه‌ی شهرها و تبدیل برخی از نقاط روستایی به شهر، عدم ایجاد فرصت‌های شغلی و کمبود فرصت‌های تحصیلی در سطوح متوسطه و عالی در مناطق روستایی، گسترش فعالیت‌های خدماتی در مناطق شهری، ایجاد برخی از صنایع در حاشیه‌ی شهرها و مکانیزه

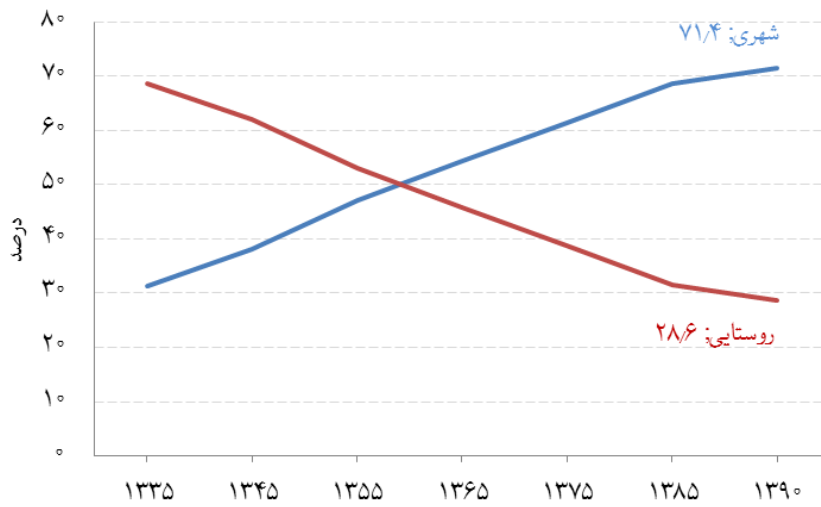
ایران نیز دارای سابقه‌ای دیرین در تاریخ شهرنشینی است. سابقه‌ی سرشماری عمومی نفوس و مسکن در ایران مربوط به سال‌های ۱۳۳۵، ۱۳۴۵، ۱۳۵۵، ۱۳۶۵، ۱۳۷۵، ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ می‌شود. بنا بر این اولین آمار رسمی از تعداد جمعیت شهری مربوط به سال ۱۳۳۵ می‌شود. لذا در این مقاله، روند شهرنشینی در کشور از سال ۱۳۳۵ تا ۱۳۹۰ بررسی می‌شود.

داده‌های سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن نشان می‌دهد، در نیم‌قرن اخیر روند شهرنشینی در ایران سیر صعودی داشته است. در سال ۱۳۹۰ جمعیت شهری ایران از مرز دوسوم کل جمعیت کشور فراتر رفت. انتظار می‌رود روند شهرنشینی در ایران همچنان به سیر صعودی خود ادامه داده و در سال ۱۴۳۰ به حدود ۸۵ درصد برسد.

به نظر می‌رسد در صورت اجرای سیاست‌های افزایشی جمعیت، تمرکز جمعیت در مناطق شهری پُرجمعیت به ویژه تهران و سایر کلان‌شهرها بیش از پیش خواهد شد. بدیهی است رشد سریع جمعیت شهری به ویژه در کلان‌شهرها به همراه عدم برنامه‌ریزی و فراهم‌نمودن زیرساخت‌های لازم، سبب آسیب‌های جدی و متعدد اقتصادی و

الهام فتحي کارشناس ارشد جامعه‌شناسی و رئیس گروه آمارهای جمعیت و سلامت، دفتر آمارهای جمعیت، نیروی کار و سرشماری مرکز آمار ایران است.

شکل ۱- نسبت شهرنشینی و روستانشینی کل کشور طی سال‌های ۱۳۳۵-۱۳۹۰

مأخذ داده‌ها: مرکز آمار ایران، نتایج تفصیلی سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن

شهرنشینی طی سال‌های ۱۳۳۵-۱۳۹۰ نشان‌دهنده ناهماهنگی بین اندازه‌ی شهرها و تمرکز جمعیت شهری در چند شهر بزرگ است (جدول ۲). به طوری که در سال ۱۳۳۵ حدود ۴۶٫۲ درصد و در سال ۱۳۴۵ معادل ۴۷٫۱ درصد، در سال ۱۳۵۵ برابر ۴۸٫۰ درصد و در سال‌های ۱۳۶۵، ۱۳۷۵، ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ به ترتیب ۴۳٫۶، ۳۹٫۹، ۳۹٫۹ و ۳۶٫۲

کلان‌شهرهای کشور رو به افزایش گذاشت. به گونه‌ای که پُرجمعیت‌ترین شهرهای کشور در سال ۱۳۹۰ به ترتیب تهران، مشهد، اصفهان، کرج، تبریز، شیراز، اهواز و قم بوده‌اند که در مجموع ۱۹٫۴ میلیون نفر یا ۳۶٫۲ درصد از جمعیت شهرنشینی و ۲۵٫۸ درصد از کل جمعیت کشور را در خود جای داده‌اند.

بررسی جمعیت ۸ شهر بزرگ کشور (بالای ۱ میلیون نفر) و درصد آن نسبت به کل جمعیت

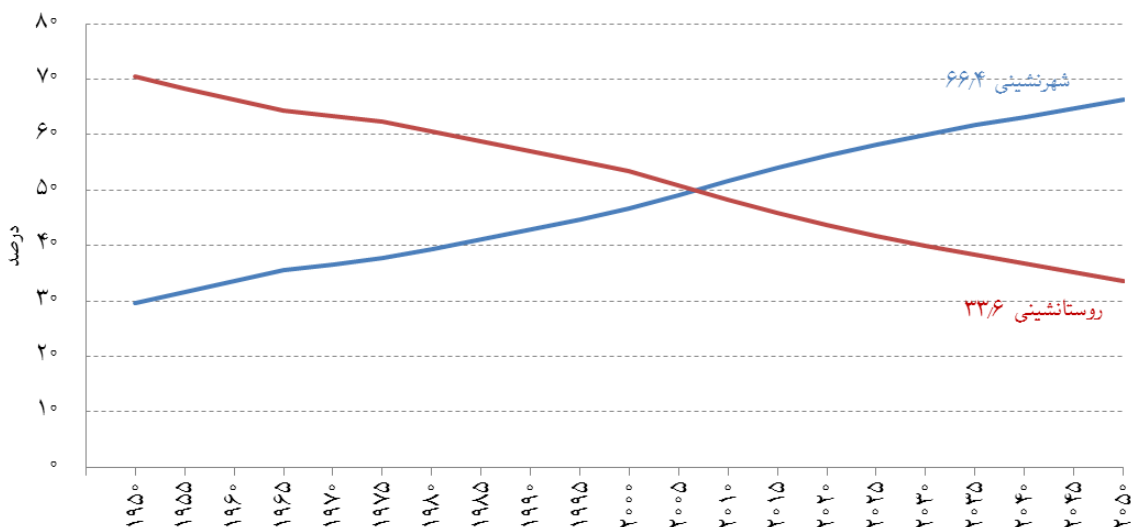
شدن کشاورزی در برخی از نقاط روستایی و در نتیجه مهاجرت روستاییان به شهرها و ... می‌باشند.

شایان ذکر است در سطح جهانی در سال ۲۰۰۸ برای اولین بار، انتقال شهری به وقوع پیوست، به بیانی دیگر بیش از نیمی از جمعیت جهان (۳ میلیارد و ۳۰۰ میلیون نفر) در مناطق شهری زندگی می‌کردند، بر این اساس سازمان ملل، سال ۲۰۰۸ را سال شهرنشینی نامید. این موضوع در حالی است که انتقال شهری برای ایران در سال ۱۳۵۹ رخ داد. به بیانی دیگر در طی نیم‌قرن گذشته روند شهرنشینی و روستانشینی در ایران یک الگوی ضربدری را به تصویر می‌کشد (شکل‌های ۱ و ۲).

❖ روند تغییرات تعداد نقاط شهری

مطالعات نشان می‌دهد که تعداد شهرهای کشور از ۱۹۹ نقطه در سال ۱۳۳۵ به ۱۱۳۹ نقطه در سال ۱۳۹۰ افزایش یافت. از سال ۱۳۳۵ تا ۱۳۵۵ تهران تنها کلان‌شهر کشور بود، اما از سال ۱۳۶۵ به بعد تعداد

شکل ۲- نسبت شهرنشینی و روستانشینی جهان طی سال‌های ۱۹۵۰-۲۰۵۰ میلادی (برآورد و پیش‌بینی سازمان ملل)

مأخذ داده‌ها: سایت سازمان ملل متحد به آدرس <http://esa-un.org/unpd/wpp/Excel-Data/population.htm>

جدول ۱- وضعیت شهرنشینی در ایران طی نیم قرن اخیر

شرح	تعداد استان	تعداد شهر	میانگین تعداد شهرهای هراستان	نسبت شهرنشینی (درصد)	تعداد شهرهای بیش از یک میلیون نفر جمعیت
۱۳۳۵	۱۳	۱۹۹	۱۵۳	۳۱٫۴	۱ شهر (تهران)
۱۳۴۵	۲۱	۲۷۲	۱۳۰	۳۸٫۰	۱ شهر (تهران)
۱۳۵۵	۲۳	۳۷۳	۱۶۲	۴۷٫۰	۱ شهر (تهران)
۱۳۶۵	۲۴	۴۹۶	۲۰۷	۵۴٫۳	۴ شهر (تهران، مشهد، تبریز و اصفهان)
۱۳۷۵	۲۶	۶۱۲	۲۳۵	۶۱٫۳	۵ شهر (تهران، مشهد، اصفهان، تبریز، شیراز)
۱۳۸۵	۳۰	۱۰۱۲	۳۳۷	۶۸٫۵	۶ شهر (تهران، مشهد، اصفهان، تبریز، شیراز و کرج)
۱۳۹۰	۳۱	۱۱۳۹	۳۶۷	۷۱٫۴	۸ شهر (تهران، مشهد، اصفهان، کرج، تبریز، شیراز، اهواز و قم)

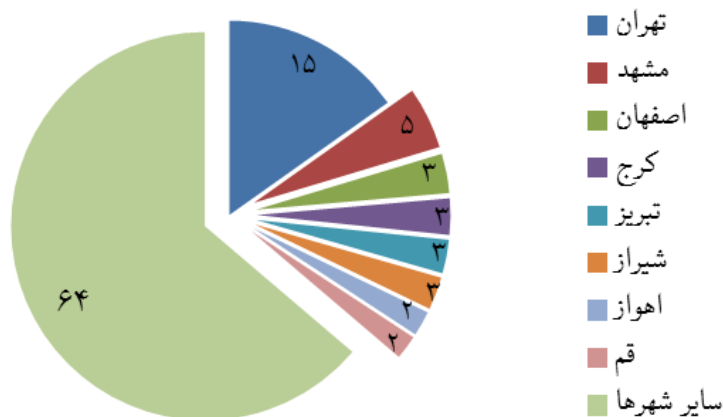
مأخذ داده‌ها: مرکز آمار ایران، نتایج تفصیلی سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن

جدول ۲- جمعیت شهرهای بزرگ ایران طی سال‌های ۱۳۳۵-۱۳۹۰

رتبه	شهر	سال ۱۳۳۵	سال ۱۳۴۵	سال ۱۳۵۵	سال ۱۳۶۵	سال ۱۳۷۵	سال ۱۳۸۵	سال ۱۳۹۰
۱	تهران	۱۵۶۰۹۳۴	۲۷۱۹۷۳۰	۴۵۳۰۲۲۳	۶۰۴۲۵۸۴	۶۷۵۸۸۴۵	۷۸۰۳۸۸۳	۸۱۵۴۰۵۱
۲	مشهد	۲۴۱۹۸۹	۴۰۹۶۱۶	۶۶۷۷۷۰	۱۴۶۳۵۰۸	۱۸۸۷۴۰۵	۲۴۲۷۳۱۶	۲۷۶۶۲۵۸
۳	اصفهان	۲۵۴۷۰۸	۴۲۴۰۴۵	۶۶۱۵۱۰	۹۸۶۷۵۳	۱۲۶۶۰۷۲	۱۶۰۲۱۱۰	۱۷۵۶۱۲۶
۴	تبریز	۲۸۹۹۹۶	۴۰۳۴۱۳	۵۹۷۹۷۶	۹۷۱۴۸۲	۱۱۹۱۰۴۳	۱۳۹۸۰۶۰	۱۶۱۴۶۲۶
۵	کرج	۱۴۵۲۶	۴۴۲۴۳	۱۳۷۹۲۶	۲۷۵۱۰۰	۹۴۰۹۶۸	۱۳۸۶۰۳۰	۱۴۹۴۹۹۸
۶	شیراز	۱۷۰۶۵۹	۲۶۹۸۶۵	۴۲۵۸۱۳	۸۴۸۲۸۹	۱۰۵۳۰۲۵	۱۲۲۷۳۳۱	۱۴۶۰۶۶۵
۷	اهواز	۱۲۰۰۹۸	۲۰۶۳۷۵	۳۳۴۳۹۹	۵۷۹۸۲۶	۸۰۴۹۸۰	۹۸۵۶۱۴	۱۱۱۲۰۲۱
۸	قم	۹۶۴۹۹	۱۳۴۲۹۲	۲۴۷۲۲۷	۵۴۴۲۹۴	۷۷۷۶۷۷	۹۶۴۷۰۶	۱۰۷۴۰۳۶

مأخذ داده‌ها: مرکز آمار ایران، نتایج تفصیلی سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن

شکل ۳- سهم جمعیتی کلان‌شهرها و سایر شهرها در سال ۱۳۹۰ (درصد)

مأخذ داده‌ها: مرکز آمار ایران، نتایج تفصیلی سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن

درصد کل جمعیت نقاط شهری کشور در این

۸ شهر متمرکز بوده‌اند.

علاوه بر این در کلان‌شهرهای ایران نیز نوعی ناهماهنگی دیده می‌شود به این ترتیب که جمعیت کلان‌شهر تهران به‌عنوان پرتراکم‌ترین شهر کشور ۳ برابر دومین کلان‌شهر کشور یعنی شهر مشهد است. کلان‌شهر تهران به‌عنوان بزرگ‌ترین شهر کشور محسوب شده که حدود ۱۱ درصد از جمعیت کشور و بیش از ۱۵ درصد جمعیت شهری ایران را درون

❖ توزیع استانی جمعیت شهرنشین در ایران

بررسی روند شهرنشینی در استان‌های کشور نیز حاکی از افزایش این میزان در تمامی استان‌های کشور می‌باشد. در سال ۱۳۹۰، روستانشینی فقط در یک استان ۵۰ درصد بوده در حالی که در ۳ استان دیگر شهرنشینی چهره‌ی غالب جمعیتی بوده است. البته تفاوت‌های فاحشی در این زمینه بین استان‌های کشور ملاحظه می‌شود به این ترتیب که میزان شهرنشینی از ۹۵/۲ درصد در استان قم تا ۴۹ درصد در استان سیستان و بلوچستان در نوسان بوده است.

مرکزیت شهری با تمرکز بسیار بالای جمعیت در شهرهای مرکزی استان‌ها و به ویژه شهر تهران (به‌عنوان پایتخت) از ابعاد مورد بررسی در فرایند شهرنشینی در ایران می‌باشد. این مرکزیت علاوه بر تمرکز جمعیت با تمرکز خدمات، فرصت‌های شغلی، منابع، سرمایه‌گذاری و به طور کلی توزیع نا برابر امکانات و منابع نیز همراه بوده است (مال‌میر، ۱۳۸۹). بر اساس نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۰، حدود ۷/۵ درصد شهرهای کشور بالای صد هزار نفر

❖ طبقات جمعیتی شهرهای کشور و تحولات آن

بررسی‌های صورت‌گرفته در مورد جمعیت شهری کشورهای مختلف جهان نشان می‌دهد که تعداد جمعیت از شهری به شهر دیگر متفاوت می‌باشد. به ندرت ممکن است در یک کشور دو شهر از نظر تعداد جمعیت همانند باشند. به همین دلیل و به منظور تسهیل در مطالعات جمعیتی، جمعیت‌شناسان و برنامه‌ریزان شهرها را طبقه‌بندی می‌نمایند.

از ویژگی جمعیت شهرهای ایران، وجود تعداد کمی کلان شهر (۸ کلان شهر) با جمعیت زیاد (بالغ بر ۳۶ درصد جمعیت شهری) و نیز تعداد زیادی شهر کوچک (۹۷۲ شهر کم‌تر از ۵۰ هزار نفر) با جمعیت کم (حدود ۱۹/۸ درصد از جمعیت شهری کشور) است. جدول ۴ نشان می‌دهد در سال‌های ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ بیش از نیمی از جمعیت شهرنشین کشور در شهرهایی با جمعیت بالاتر از ۲۵۰ هزار نفر جمعیت زندگی می‌کرده‌اند. علاوه بر این، این جدول نشان می‌دهد که تعداد شهرهایی که دارای جمعیت کم می‌باشند در حال افزایش است.

خود جای داده است. این مرکزیت علاوه بر تمرکز جمعیت با تمرکز خدمات، فرصت‌های شغلی، منابع، سرمایه‌گذاری و به طور کلی توزیع نا برابر امکانات و منابع نیز همراه بوده است.

همان‌گونه که در جدول ۳ مشاهده می‌شود، (با فرض صحت نتایج یا ثبات میزان خطا در سرشماری‌ها)، متوسط میزان رشد سالانه جمعیت شهری کشور در فواصل سال‌های سرشماری‌ها یکسان نبوده است. حداکثر میزان رشد سالانه در طی این سال‌ها مربوط به سال‌های ۱۳۶۵-۱۳۵۵، با مقدار ۵/۴ درصد و حداقل آن مربوط به سال‌های ۱۳۸۵-۱۳۹۰، با مقدار ۲/۱۴ درصد بوده است.

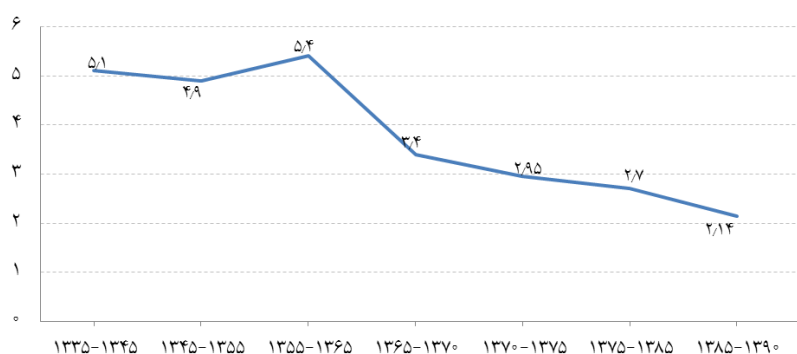
ارقام نشان می‌دهند در ۵۵ سال گذشته میانگین جمعیت شهرهای کشور از الگوی معینی پیروی نکرده است. به این ترتیب که از سال ۱۳۳۵ تا ۱۳۷۰ روند افزایشی داشته و سپس از سال ۱۳۷۰ به بعد سیر نزولی خود را طی نموده است.

جدول ۳- تغییرات جمعیت شهری و تعداد نقاط شهری کشور طی سال‌های ۱۳۳۵-۱۳۹۰

سال	جمعیت	افزایش هر دوره		شاخص افزایش (۱۰۰ = سال ۱۳۳۵)	تعداد شهرها	افزایش تعداد شهرها
		نسبی	مطلق			
۱۳۳۵	۶۰۰۲۶۲۱	-	-	۱۰۰/۰	۲۰۰	-
۱۳۴۵	۹۷۹۵۸۱۰	۶۳/۲	۳۷۹۳۱۸۹	۱۶۳/۲	۲۷۲	۷۲
۱۳۵۵	۱۵۸۵۴۶۸۰	۶۱/۸	۶۰۵۸۸۷۰	۲۲۵/۱	۳۷۳	۱۰۱
۱۳۶۵	۲۶۸۴۴۵۶۱	۶۹/۳	۱۰۹۸۹۸۸۱	۲۹۴/۴	۴۹۶	۱۲۳
۱۳۷۰	۳۱۸۳۶۵۹۸	۱۸/۶	۴۹۹۲۰۳۷	۳۱/۳	۵۱۲	۱۶
۱۳۷۵	۳۶۸۱۷۷۸۹	۱۵/۶	۴۹۸۱۱۹۱	۳۲۸/۶	۶۱۲	۱۰۰
۱۳۸۵	۴۸۲۵۹۹۶۴	۳۱/۰	۱۱۴۴۲۱۷۵	۳۵۹/۶	*۱۰۱۲	۴۰۰
۱۳۹۰	۵۳۶۴۶۶۶۱	۱۱/۲	۵۳۸۶۶۹۷	۹۰/۱/۱	۱۱۳۹	۱۲۷

مأخذ داده‌ها: مرکز آمار ایران، نتایج تفصیلی سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن* دو نقطه شهری تجریش و ری جزء محدوده‌ی شهر تهران منظور شده‌اند

شکل ۴- رشد جمعیت نقاط شهری کشور در نیم قرن اخیر (درصد)

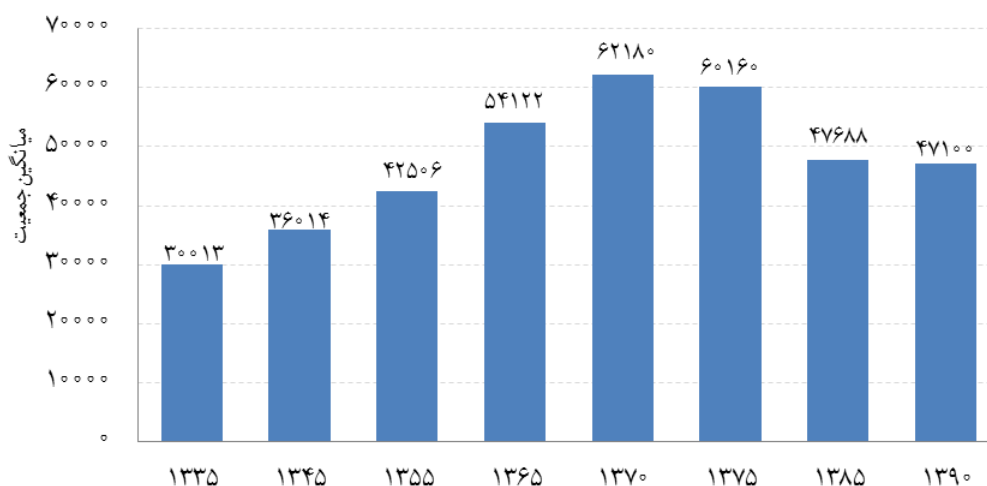

مأخذ داده‌ها: مرکز آمار ایران، نتایج تفصیلی سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن

جمعیت داشته‌اند. استان تهران به‌عنوان پُرجمعیت‌ترین استان کشور به تنهایی ۲۱ درصد (بالغ بر یک‌پنجم) از جمعیت شهری کشور را درون خود جای داده است. در مقابل کم‌ترین سهم جمعیت شهری کشور مربوط به استان زنجان با مقدار ۰/۴ درصد (یک‌بیست و پنجم) جمعیت شهری کشور را به خود اختصاص داده است.

از نظر تعداد شهرها، استان اصفهان با تعداد ۱۰۱ شهر رتبه‌ی اول را به خود اختصاص می‌دهد. به عبارتی حدود ۹ درصد شهرهای کشور در استان اصفهان استقرار یافته‌اند. در

شکل ۵- میانگین جمعیت شهرهای کشور، طی سال‌های ۱۳۳۵-۱۳۹۰

مأخذ داده‌ها: مرکز آمار ایران، نتایج تفصیلی سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن

(۸ کلان‌شهر) با جمعیت زیاد و نیز تعداد زیادی شهر کوچک (۹۷۲ شهر کم‌تر از ۵۰ هزار نفر) با جمعیت کم است.

از نظر توزیع استانی از نظر تعداد شهرها، استان اصفهان با تعداد ۱۰۱ شهر رتبه‌ی اول را به خود اختصاص می‌دهد. به عبارتی حدود ۹ درصد شهرهای کشور در استان اصفهان استقرار یافته‌اند. در مقابل استان قم با ۶ شهر رتبه‌ی آخر را به خود اختصاص داده است.

نگارنده روند شهرنشینی در ایران همچنان به سیر صعودی خود ادامه داده و احتمالاً در سال ۱۴۳۰ به حدود ۸۵ درصد خواهد رسید. به این ترتیب در سال‌های آتی بر تراکم جمعیت کلان‌شهرها و از جمله شهر تهران به شدت افزوده خواهد شد.

بررسی‌ها نشان داد بیش‌ترین رشد جمعیت شهری کشور مربوط به کلان‌شهر تهران و چند کلان‌شهر دیگر کشور بوده است. از ویژگی شهرنشینی در ایران وجود تعداد کمی کلان‌شهر

مقابل استان قم با ۶ شهر رتبه‌ی آخر را به خود تخصیص داده است.

❖ نتیجه‌گیری

نسبت شهرنشینی در کل کشور در طی نیم‌قرن گذشته روندی صعودی داشته است. تعداد جمعیت در نقاط شهری بالغ بر ۹ برابر شده، در حالی که طی همین مدت جمعیت روستایی ۱/۷ برابر شده است. بر اساس مطالعات

جدول ۴- طبقه‌بندی جمعیت شهرهای کشور: ۱۳۷۵-۱۳۹۰

۱۳۹۰		۱۳۸۵		۱۳۷۵		طبقه‌بندی جمعیتی
کل جمعیت (هزار نفر)	تعداد شهر	کل جمعیت (هزار نفر)	تعداد شهر	کل جمعیت (هزار نفر)	تعداد شهر	
۲۸۷۱۶	۲۹	۲۵۴۷۲	۲۶	۲۰۱۴۷	۲۳	۲۵۰۰۰۰ نفر و بیش‌تر
۹۱۲۲	۵۷	۸۳۷۳	۵۴	۵۱۳۳	۳۶	۱۰۰۰۰۰-۲۴۹۹۹۹ نفر
۵۶۵۷	۸۱	۴۸۴۰	۷۰	۴۲۶۰	۶۰	۵۰۰۰۰۰-۹۹۹۹۹۹ نفر
۳۶۶۵	۱۰۳	۳۶۵۰	۱۰۰	۳۳۱۰	۹۴	۲۵۰۰۰۰-۴۹۹۹۹۹ نفر
۳۴۵۵	۲۲۱	۳۳۲۳	۲۱۰	۲۵۸۷	۱۶۶	۱۰۰۰۰۰-۲۴۹۹۹۹ نفر
۱۹۷۵	۲۷۷	۱۷۱۴	۲۴۰	۱۱۰۵	۱۵۰	۵۰۰۰۰-۹۹۹۹۹ نفر
۱۰۵۶	۳۷۱	۸۸۸	۳۱۲	۲۸۶	۸۳	کم‌تر از ۵۰۰۰ نفر
۵۳۶۴۷	۱۱۳۹	۴۸۲۶۰	۱۰۱۴	۳۶۸۱۸	۶۱۴	جمع

*اختلاف سرجمع با اجزا، مربوط به شهرهای تجریش و ری می‌باشد که در شهر تهران منظور شده‌اند.

مأخذ داده‌ها: مرکز آمار ایران، نتایج تفصیلی سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن

http://esa.un.org/unpd/wpp/unpp/panel_indicators.htmshlkh

شکورپور، اسد «رشد جمعیت شهرها در قرن جاری» (۱۳۸۶)، روزنامه ایران، نشر ۱۳۸۶/۰۷/۱۸

مرکز آمار ایران. نتایج تفصیلی سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن. سال‌های ۱۳۳۵ تا ۱۳۹۰

مهدی، مال‌میر «جهان سوم. افزایش جمعیت» (۱۳۸۹)، روزنامه مردم سالیاری، نشر ۱۳۸۹/۰۵/۱۴

نوراللهی، طه. «توزیع و طبقه‌بندی جمعیت شهرهای ایران و تطبیق توزیع جغرافیایی جمعیت استان‌ها در سرشماری‌های ۱۳۳۵ تا ۱۳۸۵». مرکز آمار ایران

زیست‌محیطی از قبیل آلودگی هوا، تخریب منابع زیستی، مشکلات حمل و نقل و ترافیک سرسام‌آور معمولاً با حد بالایی از جرم و جنایت و بزه‌کاری نیز رو به رو هستند. همچنین در اطراف این شهرها حاشیه‌نشینی، زاغه‌نشینی و حلبی‌آبادها مشکل عمده‌ی دیگری است که با آن دست به گریبان‌اند.

بنا بر این اکثر برنامه‌ریزی‌های کلان در کشورهای کم‌تر توسعه‌یافته و یا در حال توسعه باید با هدف جلوگیری از رشد بی‌رویه‌ی کلان‌شهرها از جمله پایتخت آن‌ها باشد. توزیع منابع اعتباری و سرمایه‌ای در اطراف و اکناف کشور و با توجه به نیازهای واقعی کشور برطبق یک الگوی فراگیر ملی می‌تواند از رشد بی‌رویه و بزرگ‌شدن این شهرها جلوگیری کند. بدیهی است معکوس کردن مهاجرت در این شهرها کاری است سخت و زمان‌بر که تنها با داشتن یک برنامه‌ی ملی و عزم‌نخبگان جامعه در جهت رسیدن به توسعه‌ای پایدار ممکن خواهد شد.

منابع

سازمان ملل، بخش اجتماعی اقتصادی به آدرس اینترنتی:

جدول ۵- میزان شهرنشینی ایران به تفکیک استان طی سال‌های ۱۳۷۵-۱۳۹۰ (درصد)

سال ۱۳۹۰	سال ۱۳۸۵	سال ۱۳۷۵	نام استان
۶۹٫۲	۶۶٫۷	۶۰٫۳	آذربایجان شرقی
۶۲٫۷	۶۰٫۰	۵۲٫۷	آذربایجان غربی
۶۴٫۰	۵۸٫۳	۴۸٫۷	اردبیل
۸۵٫۴	۸۳٫۳	۷۴٫۳	اصفهان
۹۰٫۵	۸۸٫۷	۷۸٫۳	البرز
۶۴٫۰	۶۰٫۷	۵۳٫۲	ایلام
۶۸٫۲	۶۵٫۲	۵۳٫۰	بوشهر
۹۲٫۸	۹۱٫۸	۸۷٫۴	تهران
۵۸٫۲	۵۱٫۵	۴۵٫۰	چهارمحال و بختیاری
۵۶٫۰	۵۱٫۳	۴۰٫۹	خراسان جنوبی
۷۱٫۹	۶۸٫۱	۶۱٫۰	خراسان رضوی
۵۱٫۵	۴۸٫۴	۴۰٫۰	خراسان شمالی
۷۱٫۰	۶۷٫۲	۶۲٫۵	خوزستان
۶۲٫۵	۵۸٫۰	۴۷٫۶	زنجان
۷۷٫۰	۷۴٫۷	۶۸٫۳	سمنان
۴۹٫۰	۴۹٫۶	۴۶٫۱	سیستان و بلوچستان
۶۷٫۶	۶۱٫۲	۵۶٫۷	فارس
۷۳٫۱	۶۸٫۱	۵۷٫۱	قزوین
۹۵٫۲	۹۳٫۹	۹۱٫۲	قم
۶۶٫۰	۵۹٫۴	۵۲٫۴	کردستان
۵۷٫۵	۵۸٫۵	۵۲٫۹	کرمان
۶۹٫۷	۶۶٫۸	۶۱٫۸	کرمانشاه
۵۲٫۶	۴۷٫۶	۳۹٫۲	کهگیلویه و بویراحمد
۵۱٫۰	۴۹٫۲	۴۱٫۳	گلستان
۶۰٫۳	۵۳٫۹	۴۶٫۸	گیلان
۶۱٫۳	۵۹٫۴	۵۳٫۷	لرستان
۵۴٫۷	۵۳٫۲	۴۵٫۹	مازندران
۷۳٫۹	۶۹٫۰	۵۷٫۰	مرکزی
۵۰٫۰	۴۷٫۱	۴۱٫۸	هرمزگان
۵۹٫۲	۵۷٫۶	۴۸٫۳	همدان
۷۲٫۸	۷۹٫۷	۷۲٫۸	یزد
۷۱٫۴	۶۸٫۵	۶۱٫۳	کل

مأخذ داده‌ها: مرکز آمار ایران، نتایج تفصیلی سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن
 میزان شهرنشینی استان‌های البرز و تهران در سال ۱۳۸۵ بر اساس محدوده‌ی سال ۱۳۹۰ محاسبه شده است.
 سال‌های ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵ بر اساس محدوده‌ی جغرافیایی سال ۱۳۹۰ همانندسازی شده است.

جدول ۶- تعداد و توزیع نسبی شهرهای کشور به تفکیک استان طی سال‌های ۱۳۷۵-۱۳۹۰

شرح	تعداد شهرها			توزیع نسبی شهرها		
	سال ۱۳۷۵	سال ۱۳۸۵	سال ۱۳۹۰	سال ۱۳۷۵	سال ۱۳۸۵	سال ۱۳۹۰
آذربایجان شرقی	۳۹	۵۷	۵۸	۵/۱	۵/۶	۶/۴
آذربایجان غربی	۲۲	۳۶	۴۴	۳/۸	۳/۶	۳/۶
اردبیل	۱۴	۲۲	۲۲	۱/۸	۲/۲	۲/۳
اصفهان	۶۰	۹۲	۱۰۱	۸/۹	۹/۱	۹/۸
البرز	۶	۱۳	۱۶	۱/۴	۱/۳	۱/۰
ایلام	۱۵	۱۹	۲۱	۱/۸	۱/۹	۲/۵
بوشهر	۱۳	۲۹	۳۲	۲/۸	۲/۹	۲/۱
تهران	۲۰	۴۰	۳۹	۳/۴	۳/۹	۳/۳
چهارمحال و بختیاری	۱۸	۲۶	۳۱	۲/۷	۲/۶	۲/۹
خراسان جنوبی	۹	۲۰	۲۵	۲/۲	۲/۰	۱/۵
خراسان رضوی	۳۶	۶۶	۷۲	۶/۳	۶/۵	۵/۹
خراسان شمالی	۸	۱۵	۱۸	۱/۶	۱/۵	۱/۳
خوزستان	۲۸	۴۷	۶۱	۵/۴	۴/۶	۴/۶
زنجان	۸	۱۶	۱۸	۱/۶	۱/۶	۱/۳
سمنان	۱۴	۱۶	۱۷	۱/۵	۱/۶	۲/۳
سیستان و بلوچستان	۱۶	۳۲	۳۷	۳/۲	۳/۲	۲/۶
فارس	۴۸	۷۳	۹۳	۸/۲	۷/۲	۷/۸
قزوین	۱۱	۲۴	۲۵	۲/۲	۲/۴	۱/۸
قم	۱	۴	۶	۰/۵	۰/۴	۰/۲
کردستان	۱۲	۲۳	۲۵	۲/۲	۲/۳	۲/۰
کرمان	۲۷	۵۷	۶۴	۵/۶	۵/۶	۴/۴
کرمانشاه	۱۹	۲۸	۲۹	۲/۵	۲/۸	۳/۱
کهگیلویه و بویر احمد	۸	۱۳	۱۶	۱/۴	۱/۳	۱/۳
گلستان	۱۶	۲۴	۲۵	۲/۲	۲/۴	۲/۶
گیلان	۳۵	۴۹	۵۱	۴/۵	۴/۸	۵/۷
لرستان	۱۰	۲۳	۲۵	۲/۲	۲/۳	۱/۶
مازندران	۳۵	۵۱	۵۳	۴/۷	۵/۰	۵/۷
مرکزی	۱۸	۲۷	۳۲	۲/۸	۲/۷	۲/۹
هرمزگان	۱۴	۲۲	۳۲	۲/۸	۲/۲	۲/۳
همدان	۱۶	۲۷	۲۷	۲/۴	۲/۷	۲/۶
یزد	۱۶	۲۳	۲۴	۲/۱	۲/۳	۲/۶
جمع (نقاط شهری)	۶۱۲	۱۰۱۴	۱۱۳۹	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰

مأخذ داده‌ها: مرکز آمار ایران، نتایج تفصیلی سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن سال‌های ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵ بر اساس محدوده جغرافیایی سال ۱۳۹۰ همانندسازی شده است.